

Predgovor

Nakana je ove knjige poslužiti kao opći uvod u ekonomsku sociologiju, razmjerno novo područje u društvenim znanostima, važnost kojega brzo raste i u Sjedinjenim Državama i u Europi. Ekonomska sociologija predstavlja vrstu analize koja mnogo obećava, a s obzirom na brzinu kojom se razvijala proteklih desetak godina, u 21. stoljeću lako bi mogla postati jednom od ključnih konkurentnih metoda u analizi ekonomskih pojava – na istomu rangu s neoklasičnom ekonomijom, teorijom igara i bihevioralnom ekonomijom.

Ekonomska sociologija može se ukratko definirati kao primjena socioloških tradicija u pokušaju objašnjenja ekonomskih pojava. Ekonomska sociologija uglavnom ima iste interese i ciljeve kao i ekonomska znanost. No u jednom se jasno razlikuje od konvencionalne ekonomske znanosti: svojim izravnim i snažnim fokusom na ulogu koju društveni odnosi i društvene institucije igraju u ekonomiji. Živjeti u društvu znači biti povezan s ljudima i sudjelovati u društvenim institucijama – a to duboko utječe na ekonomske akcije svih ekonomskih aktera. To utječe i na individualne i na ukupne ishode takvih akcija. Obrasci društvenih interakcija i institucije koje ljudi stvaraju i rabe u svojim nastojanjima da zarade za život i ostvare profit čine glavni predmet ekonomske sociologije. Kao i u teoriji igara, u sociologiji ne postoji izdvojeni *homo oeconomicus* – postoje samo ljudi koji u međusobnoj interakciji nastoje ostvariti svoje interese.

Predstaviti ekonomsku sociologiju iz nove perspektive te iznijeti njezine glavne pojmove, ideje i nalaze bila su dva glavna cilja za pisanje ove knjige. Novu perspektivu koju želim predstaviti prvenstveno se odnosi na obuhvat struke: ekonomska sociologija ne bi se trebala zanimati samo za utjecaj društvenih odnosa na ekonomske akcije (što je sada njezina glavna briga), nego bi također trebala voditi računa o interesima, ili u širem smislu težiti da se analiza postavi na razinu interesa, slično kao što je to učinio Max Weber u *Protestantskoj etici i duhu kapitalizma*. I doista, ta Weberova znamenita studija može se smatrati paradigmatom i vodičem u pristupu ekonomskoj sociologiji. Povesti se za *Protestantskom etikom* učinit će analizu izoštrenijom i također realnijom.

Pristup što ga u ovoj knjizi zagovaram može se opisati kao pokušaj usmjerivanja analize na sociološki pojam interesa. Za brzu ilustraciju

što za mene znači sociološki pojam interesa, opet ću se pozvati na Webera, sada na znamenit odlomak iz njegove sociologije religija u kojoj se služi metaforom o kretanju ljudskih akcija po različitim kolosijecima, čak i kada su nadahnute sličnim poticajima. Točnije, Weberovo je obrazlaganje da interesi pokreću ljudske akcije, no način kako akteri vide svijet (pa tako i vlastite interese) odlučit će u koji će opći smjer te akcije krenuti. Taj je odlomak ovaj:

Nad ljudskim ponašanjem ne vladaju ideje, nego materijalni i idejni interesi. Ipak, vrlo često 'slike o svijetu', stvorene idejama, odlučuju, poput skretničara, kolosijeke po kojima dinamika interesa pokreće akcije ([1915]1946b: 280).

Interessen (materielle und ideelle), nicht: Ideen, beherrschen unmittelbar das Handeln der Menschen. Aber: die 'Weltbilder', welche durch 'Ideen' geschaffen wurden, haben sehr oft als Weichensteller die Bahnen bestimmt, in denen die Dynamik der Interessen das Handeln fortbewegte.

Weberovo je obrazlaganje, dodao bih, tek jedan od nekoliko različitih načina na kojima se interesa i društveni odnosi mogu povezati u sociološkoj analizi. Drugi prijedlozi o smjeru kojim treba poći mogu se naći u djelima Alexisa de Toquevillea, Jamesa Colemana, Pierra Bourdieua i mnogih drugih. U širem smislu, zamisao da interesima treba pridati središnje značenje u tumačenjima društvenih [oblika] ponašanja već se dugo vremena iznosila – u takvih mislilaca kao što su David Hume, Adam Smith i John Stuart Mill. Prema njihovim analizama, postoje razne vrste interesa – ne samo ekonomski interesi. Interesi se mogu sukobiti, međusobno se blokirati, međusobno se pojačati, i tako dalje. Iz te perspektive, ni institucije se ne trebaju shvatiti kao pravila [regule, op. prev.] (što je danas popularna definicija), nego kao osebujna suobličja interesa i društvenih odnosa. Ti su mislioci razradili prilagodljiv i moćan tip interesne analize, koji sada možda trebamo obnoviti i ponovno primijeniti. Prema njihovu receptu, za valjanu analizu treba najprije otkriti interese aktera, a potom ih empirički istražiti te proslijediti hipoteze zasnovane na tom interesnom fokusu. Ukratko, pratiti interese!

Svjesno sam se trudio da ne dopustim vlastitim shvaćanjima o središnjoj važnosti interesa da utječu na moj pregled različitih studija ostvarenih u ekonomskoj sociologiji. No popriličan broj tih studija ima neko stajalište o interesima – ili ih uvažavaju ili ne, izričito ili prešutno – a to ću spomenuti i prokomentirati. Pa ipak, nadam se da će čitatelj naići na uravnotežen i pošten pregled mnogih različitih vrsta radova koje su trenutno dio ekonomske sociologije.

Trenutno Sada se ekonomska sociologija nalazi u fluidnu stanju, što otežava pravilno sažimanje i prikazivanje njezinih ključnih nalaza i ključnih pojmova. Taj zadatak dosad nije pokušao. Način na koji je ova knjiga organizirana pokazuje kako sam tomu odlučio pristupiti. Prvo raspravljam o povijesti ekonomske sociologije: o njezinim glavnim pojmovima i glavnim nalazima. Poslije slijedi rasprava o kapitalizmu, o tvrtkama i tržištima. Zatim se istražuje uloga politike i prava. Knjiga se nastavlja s prikazom odnosa između kulture (pa tako i potrošačke) i ekonomije, te između roda/spola i ekonomije. Posljednje poglavlje posvećeno je različitim pitanjima koja ili jesu na dnevnom redu današnje ekonomske sociologije ili bi to trebala biti, među njima i pitanju treba li se ekonomska sociologija postati političkom znanosti.

Poglavljja 1 i 2 – »Klasici ekonomske sociologije« i »Suvremena ekonomska sociologija« – prikazuju glavna djela i u klasičnoj i u suvremenoj ekonomskoj sociologiji. U raspravi o klasičnoj ekonomskoj sociologiji postavio sam težište na doprinose Webera, Durkheima i Simmela. U nova tumačenja ulazi i pokušaj osvjetljenja uloge interesa u tradicionalnoj ekonomskoj sociologiji, zajedno s uvodom u Tocquevillea kao jednoga od najvažnijih ekonomskih sociologa. Bourdieuovo djelo bilo je zapostavljeno u suvremenoj ekonomskoj sociologiji, pa ću to pokušati ispraviti prikazom njegovih ideja. Glavna je poruka u ta dva poglavlja dvostruka: prvo, da postoji snažna tradicija u ekonomskoj sociologiji, i drugo, da se ekonomska sociologija ne smije usredotočiti isključivo na društvene odnose, kao što se danas obično čini, nego mora razmotriti i ulogu interesa.

U poglavljima 3 i 4 – »Ekonomska organizacija« i »Tvrtke« – tvrdim da se velik dio ekonomskoga života može promatrati u smislu ekonomske organizacije, odnosno s gledišta kako su ljudi, institucije i materijalni predmeti međusobno povezani i razdvojeni. Poglavlje 3 razmatra kako je ekonomija organizirana u velikim razmjerima, od industrijskih okruga do globalizacije. Ono iznosi i model za konceptualiziranje kapitalizma iz sociološke perspektive. U poglavlju 4 središnja je tema jedna osobita vrsta ekonomske organizacije koja u današnjoj ekonomiji igra ključnu ulogu: moderna tvrtka. Prikazane su i prokomentirane ekonomske i također sociološke teorije o tvrtki. Glavna je teorijska postavka u ta dva poglavlja to da ne možemo potpuno razumjeti dinamiku različitih vrsta ekonomske organizacije ukoliko ne shvatimo da su njihove strukture određene kombinacijom interesa i društvenih odnosa.

Poglavlje 5, »Ekonomske i sociološke pristupi tržištima«, raspravlja o različitim teorijama o tržištima. Dok je ekonomiste najviše zanimalo

kako predvidjeti cijena, sociolozi su pokušali razviti teoriju o tržištima kao društvenim strukturama ili institucijama. Poglavlje 6, "Tržišta u povijesti", nastoji unaprijediti trenutno stanje sociologije tržišta. Zalažem se za to da pojam interesa bude sadržan u toj analizi, i ilustriram potencijalnu moć toga pojma s pomoću povijesne građe. Prikazana je i tipologija tržišta u povijesti.

U poglavlju 7, "Politika i ekonomija", tvrdim da nam je potrebna ekonomska sociologija politike. Među oblicima koje takva vrsta analize može poprimiti nalaze se i fiskalna sociologija te studije raznih pokušaja političkih sila – i države i interesnih skupina – da upravljaju ekonomijom. To je poglavlje nadopunjeno poglavljem 8, "Pravo i ekonomija", u kojem tvrdim da su ekonomski sociolozi zapostavili ulogu zakona u gospodarskom životu i da to zanemarivanje treba ispraviti. Tipično je da ekonomske pojave imaju i pravnu dimenziju i to unosi novi sloj u analizu. Skicirat ću plan rada za ekonomsku sociologiju prava, s težištem na institucije kao što su vlasništvo, nasljedstvo i tvrtke kao pravni akteri. Naglasit ću da pravo, odnosno zakoni, može blokirati, usporiti ili ubrzati ekonomski rast.

O pitanju kulture i njezina odnosa s ekonomijom raspravljam u dva poglavlja: u poglavlju 9, "Kultura i ekonomski razvitak", i u poglavlju 10, "Kultura, povjerenje i potrošnja". Pokušavat ću dokazati da nijedna ekonomska sociologija nije potpuno ako zapostavlja kulturu – što današnja glavna struje u ekonomskoj sociologiji čini. Kultura se definira kao skup vrijednosti i stvaranja značenja. Dok ekonomisti obično zanemaruju kulturu i vode računa o ekonomskim interesima, ekonomski sociolozi koji zagovaraju kulturni pristup obično čine upravo suprotno: oni ističu važnost kulture, ali zanemaruju ekonomske interese. Tvrdit ću i da povjerenje i potrošnja spadaju u raspravu o kulturi.

U poglavlju 11, "Rod i ekonomija", ističem da se rod/spol u današnjoj ekonomskoj sociologiji uglavnom zanemaruje, iako su znanstvenici u različitim društvenim znanostima proizveli golemu količinu građe koju možemo koristiti. Ekonomska sociologija mora odgovoriti na pitanje kako iskoristiti prikladne dijelove te opsežne građe. Predlažem tri osobito važne teme: ekonomiju kućanstava (s težištem na ideju o ujedinjujućem obiteljskom interesu), žene i zaposlenje na tržištu rada (s težištem na ideju o zasebnim ženskim interesima) i ulogu emocija u gospodarstvu. Tvrdim da se na emocije ne smije gledati kao na nešto što poremećuje normalno djelovanje gospodarstva, gledište koje je danas uobičajeno, nego kao na integralne dijelove gospodarskih djelovanja.

Posljednje poglavlje, "Mačkina dilema i druga pitanja za ekonomske sociologe", iznose četiri ključna pitanja o kojima se, prema mojem

mišljenju, treba raspravljati: 1) trenutno zapostavljene teme u ekonomskoj sociologiji, koje bi u njoj trebale biti sadržane; 2) kako obraditi problem promišljanja u ekonomskoj sociologiji; 3) prednosti i nedostaci uporabe pojma interesa u ekonomskoj sociologiji, i 4) ulogu koja ekonomska sociologija može imati kao politička znanost. U poglavlju ću sažeti i prodiskutirati glavnu teorijsku postavku ove knjige – potrebu razmatranja i interesa i društvenih odnosa. Predložiti ću načine kako da se u takvoj vrsti analize izbjegniju tautologija i redukcionizam.

Priznanja

U pisanju ove knjige pomogli su mi mnogi ljudi. Ponajprije Mabel Berezin, kojoj je knjiga posvećena s ljubavlju, svom ljubavljku koju imam. Također želim zahvaliti Peteru Doughertyu iz izdavačke kuće Sveučilišta Princeton (University of Princeton Press), koji mi je prije mnogo godina dao nadahnuće za ključnu tezu u ovoj knjizi. Peter je doista odličan urednik i točno zna kako ohrabriti pisca. Kevin McInturff, iz iste izdavačke kuće, pomogao mi je u mnogim praktičnim stvarima. Za odlično redigiranje i pomoć u pisanju knjige zahvalan sam Lindi Truilo i Ellen Foos.

Posebice želim spomenuti tri bliska prijatelja i kolege: Patrika Aspersa, Marka Granovettera i Maura Zambonija. Svoj trojici ovdje hvala! Također želim zahvaliti i drugim ljudima koji su mi svi mnogo pomogli, a to su: Howard Aldrich, Reza Azarian, Jens Beckert, Rick Biernacki, Anne Boschini, John Campbell, Bruce Carruthers, Frank Dobbin, Malcolm Feeley, Magnus Haglunds, Susan Hanson, Johan Heilbron, Søren Jagd, Erik Ljungar, Thorbjørn Knudsen, Sarah McLanahan, Marry Makler, Robert K. Merton, Eva Meyerson Milgrom, Victor Nee, Trond Petersen, Tiziana Sardiello, Dick Scott, Neil Smelser, Philippe Steiner, Pyszard Szulkin, Michael Woolcock, Hans i Karin Zetterberg i Harriet Zuckerman.

Zahvalan sam Centru za viša istraživanja u bihevioralnim znanostima, u kojem sam proveo akademsku godinu 2001/2. i u kojem sam napisao veći dio ove knjige. Novčanu potporu za rad u Centru dobio sam od Centra za opće dotacije (Center General Funds) i iz dotacije Zaklade William i Flora Hewlett br. 2000-5633. Knjižničarke centra Cynthia Zeigler i Emma Raub strpljivo su me i odlično opsluživale. Doug McAdam bio je sjajan domaćin. Knjigu sam završio tijekom nekoliko mjeseci u Sveučilištu Cornell, gdje mi je bilo užitak raditi s Victorom Neom i u Centru za gospodarska i društvena istraživanja.

Za vrijeme pisanja ove knjige umro mi je otac, Hans Swedberg. To se dogodilo 4. srpnja 2001. u Stockholmu. Jako sam ga volio i često mislim na njega.

Dio građe za poglavlja 5 i 6 temelji se na autorovu radu "Markets in Society" ("Tržišta u društvu"), koji uskoro izlazi u knjizi Neila Smelsera i Richarda Swedberga (ur.), *The Handbook of Economic Sociology*, drugo izdanje (Princeton and New York: Princeton University Press i Russell Sage Foundation). Malo drukčija verzija poglavlja 8 objavljena je pod naslovom "The Case for an Economic Sociology" ("U prilog ekonomskoj sociologiji"), *Theory and Society* sv. 10(2002).

U Stanfordu, svibnja 2002.